

WORKING PAPER č. 10/2010

**Vliv fiskální politiky na
dlouhodobý růst Rakouska a
České republiky**

Zdeněk Rosenberg

září 2010

Řada studií Working Papers Centra výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky je vydávána s podporou projektu MŠMT výzkumná centra 1M0524.

ISSN 1801-4496

VLIV FISKÁLNÍ POLITIKY NA DLOUHODOBÝ RŮST RAKOUSKA A ČESKÉ REPUBLIKY

Abstract:

The goal of this paper is to describe the main channels through which fiscal policy affects a country's long-term economic growth and from this perspective and on the basis of data to evaluate the fiscal policy of Czech Republic and Austria in the period from 2000 to 2009.

Abstrakt

Cílem příspěvku je popsání hlavních kanálů, kterými fiskální politika ovlivňuje schopnost ekonomiky dosahovat dlouhodobého ekonomického růstu, a na datech zhodnotit, jak v tomto směru postupovaly Česká republika a Rakousko v letech 2000 až 2009.

Recenzoval:

doc. Ing. Libor Žídek, Ph.D.

1. ÚVOD

Náplní následující kapitoly je charakteristika a srovnání fiskálních politik České republiky a Rakouska v letech 2000 – 2009. Fiskální politiky budou hodnoceny zejména z pozice pohledu ekonomické teorie na jejich schopnost přispívat k dlouhodobému ekonomickému růstu dané země. Tento pohled je preferován zejména proto, že i malé rozdíly v dlouhodobém tempu růstu dělají v konečném důsledku dramatické rozdíly v bohatství zemí. Je tudíž snadné se přiklonit k tvrzení, že „faktory určující dlouhodobý ekonomický růst jsou klíčovou otázkou, zásadně podstatnější než příčiny ekonomických cyklů a proticyklických opatření fiskální a monetární politiky“ (Barro, Salah-i-Martin, 2004).

Fiskální politika je v obou sledovaných zemích v rukou národních vlád, třebaže podléhá Paktu stability a růstu, který pro členské i nečlenské země¹ Eurozóny stanovuje hranici 3 % deficit veřejných financí² a 60 % veřejného dluhu k HDP. Tím se liší od monetární politiky, ve které Rakousko samostatnost ztratilo odstartováním finální fáze jednotné monetární politiky zemí Eurozóny v roce 1999, zatímco Česká politika provádí svou suverénní monetární politiku nadále.

V příspěvku se budeme nejdříve obecně a stručně zabývat tím, co fiskální politika je, a kterými kanály může působit na dlouhodobý ekonomický růst. Teoretické poznatky budou později u příslušných částí rozebrány detailněji. Dále budeme postupně rozebírat klíčové ukazatele fiskální politiky, a to na straně příjmové i výdajové. V další části textu se pak zaměříme na vliv vyrovnanosti rozpočtů a na problematiku veřejného dluhu. Zde se zaměříme na vliv dluhu na ekonomický růst a problematiku srovnávání daných zemí vzhledem k jejich značně lišící se situaci. Rakouský dluh byl totiž po sledované období značně stabilní, zatímco český, patrně převážně díky nižším počátečním hodnotám, rychle narůstal.

V příspěvku budeme operovat s vládními výdaji a příjmy, čímž máme na mysli veškeré příjmy a výdaje veřejných financí, jak centrální, tak regionální. Pojmem státní pak rozumíme záležitosti centrální vlády, bez krajů a dalších složek.

¹ V případě neplnění paktu se potom ale přístup a potenciální sankce Evropské komise vůči dané zemi liší. K takovému sankcionování doposud obvykle nedochází, ale může se jednat o pokutu až do výše 0,5 % HDP, povinnost složit dočasně určený finanční obnos či změnu úvěrové politiky od Evropské investiční banky.

² Pro tuto hodnotu jsou přípustné výjimky, například v případě neočekávatelného či daným státem neovlivnitelného propadu HDP.

1.1. Fiskální politika a ekonomický růst

V této části nastíníme obecný teoretický rámec, jakým fiskální politika dlouhodobě ovlivňuje výkon ekonomiky. Toto ovlivňování se děje v mnoha směrech a detaily těchto procesů budeme postupně rozebírat až v jim příslušných pasážích. První kanál působení, kterému se budeme věnovat, souvisí s výší a strukturou daní. Daně, tvořící většinu vládních příjmů, slouží k pokrytí vládních výdajů a představují jeden z největších vládních zásahů do ekonomiky. Daně svou výší ovlivňují motivaci pracovat a obecně vyvíjet ekonomickou aktivitu. Podstata tohoto optimalizačního problému je zachycena ve známé Lafferově křivce, která znázorňuje, že k vybrání daného množství peněz může dojít obvykle s nižšími či vyššími daněmi a že ty vyšší ekonomickou aktivitu zásadním způsobem tlumí.³

Ve vztahu k růstu se pak z pohledu fiskální politiky obvykle považuje za klíčovou její schopnost působit na tvorbu hrubého fixního kapitálu, tedy především výrobních a obchodních budov a dále rozvoje dopravní sítě.⁴ Více hrubého fixního kapitálu, aspoň v případě, že investice do něj nejsou zcela samoúčelné projekty, jako tomu často bylo v centrálně plánovaných ekonomikách, pak posouvá hranici výrobních možností v dlouhém období a ekonomika roste. Pro možnost investovat a rozšiřovat výrobní kapacity je však nutné, aby ekonomika vytvářela dostatečné reálné úspory.⁵ Struktura vybíraných daní na akumulaci hrubého fixního kapitálu působí především tak, že přímé daně motivují spíše ke spotřebě, než k úsporám. Úspory totiž v rámci přímých daní podléhají dvojímu zdanění, což je znevýhodňuje oproti okamžité spotřebě, která je vždy zdaněna pouze jednou. Tento narušující prvek v sobě nepřímé daně nemají, a proto je považujeme obecně za vhodnější.

Druhým kanálem, kterému se budeme detailněji věnovat, jsou vládní výdaje. Na ty budeme nejprve pohlížet z hlediska jejich celkové výše, jelikož se ukazuje, že země s vyšším podílem vládních výdajů na HDP mají pomalejší ekonomický růst⁶ (Heitger, 2001). Dále pak z hlediska

³ S rostoucí daňovou sazbou nejprve celkové příjmy rostou, posléze dosahují maxima a klesají. Laffer takto argumentoval pro nesmyslnost daňové sazby za bodem maxima. Dále pak zdůrazňoval, že cílem fiskální politiky není vybrat od poplatníků co nejvíce.

⁴ Hrubým fixním kapitálem se typicky myslí výdaje na vylepšení pozemků, stavby továren, nákup vybavení, zkvalitňování dopravní sítě, stavbu škol a jiných obecně prospěšných budov stejně jako budov obchodních a průmyslových.

⁵ Proti nutnosti tohoto tvrzení se s propagací zvýšených vládních výdajů a následně investic postavil J. M. Keynes. Nutnost úspor pak oproti němu zdůrazňoval například F. Hayek.

⁶ Toto zjištění je empirické a z hlediska ekonomické teorie očekávatelné zejména díky nedostatkům v efektivitě státu oproti soukromému sektoru. Pravdou však též je, že vyšší podíl výdajů na HDP je častý u vyspělých zemí,

jejich složení, třebaže toto nelze zcela korektně posuzovat v agregované podobě, ale spíše by bylo vhodnější zkoumat každý konkrétní separátně. V rámci pragmatičtějšího přístupu pak lze říci, že za velmi produktivní jsou považovány výdaje na infrastrukturu a výdaje na rozvoj lidského kapitálu, tedy zejména výdaje na zdravotnictví a školství. Podle empirie jsou pak jako pozitivní vnímány investiční výdaje vlády, kdežto vyšší celková úroveň výdajů je vnímána negativně (De La Fuente, 1997). Je tomu tak proto, že s rostoucími vládními výdaji dochází k většímu efektu vytěsnění. V takové situaci je stále více obvyklé, že vládní výdaje jsou méně multiplikovány navazujícími výdaji soukromými. Případně soukromé výdaje přímo nahrazují či jinak v dané oblasti tlumí ekonomickou aktivitu.

V případě vládních výdajů je však třeba si uvědomit, že ekonomické cíle nejsou zdaleka jediné, které jsou jimi sledovány. Takto například vyšší úroveň transferů, konkrétně například vyšší podpora v nezaměstnanosti, která místo aby motivovala, spíše od vyšší pracovní participace odrazuje. Přesto má však takováto politika ve vyspělých ekonomikách své místo přispíváním k sociálnímu smíru.

Třetím sledovaným kanálem je rovnováha veřejných financí a výše celkového veřejného dluhu. Výše fiskální nerovnováhy, což v případě zvolené dekády a zemí znamená vždy výše deficitu, má vliv na úrokové sazby. Převyšují-li totiž vládní výdaje vládní příjmy, tak je zbylé peníze potřeba získat emisí dluhopisů, emise dluhopisů pak znamená nárůst poptávky na trhu zápůjčních fondů a tudíž intenzivní tlak na nárůst úrokové míry. Vyšší úroková míra tlumí investiční aktivitu ekonomiky a je růstu nepříznivá. Výše zmíněný scénář by nenastal v případě platnosti tzv. Barro-Ricardova teorému. Ten popisuje situaci, kdy domácnosti zaregistrují deficit a zvýší své soukromé úspory, protože chtějí být schopny vyhladit spotřebu v době, kdy stát zvýší daně, aby tak financoval své nynější zadlužování. Těž se budeme zabývat charakteristikou situací, ve kterých jsou vlády ochotné zadlužovat se více a ve kterých naopak méně.

Kumulované deficity pak představují celkový veřejný dluh. Zde se nejprve zaměříme na dopad výše dluhu na rychlost růstu, jak jej zjistily četné studie, a následně na odlišnosti ve dlužích sledovaných zemí. Za předpokladu jednotkového multiplikátoru vládních výdajů potom zhodnotíme situaci, kdy po většinu dekády zůstal rakouský dluh stabilní, zatímco český citelně narůstal.

Klíčovou a řešenou otázkou je především vliv fiskální politiky na dlouhodobý ekonomický růst, přesto však při snaze o úplnější uchopení problematiky nelze zcela bez komentáře nechat ani opačný vliv. Skutečný dlouhodobý ekonomický růst, resp. očekávání, že se

kde se demokratickým rozhodováním dospělo k široké angažovanosti státu v sociálních otázkách, a že tyto země jsou v souladu s teorií konvergence doháněny chudšími zeměmi a samy rostou pomaleji.

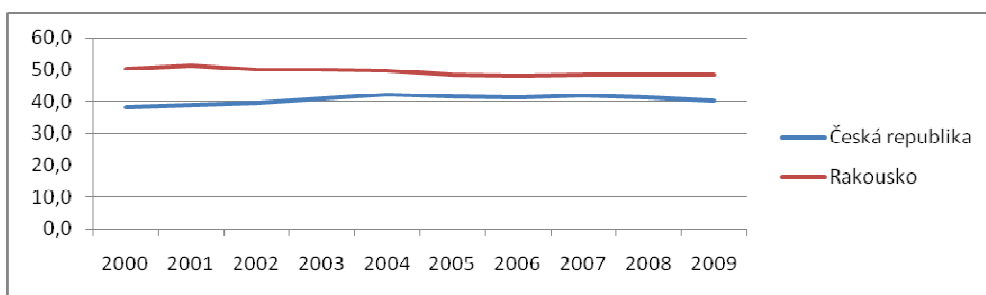
situace zásadním způsobem nezmění, zcela jistě hraje při politickém procesu tvorby fiskální politiky roli. Důležitější pro politické subjekty však zřejmě je aktuální pozice ekonomiky v rámci ekonomického cyklu. Jejich reakce na aktuální fázi cyklu potom zásadně ovlivňují krátkodobou fiskální politiku, avšak nemohou vysvětlit setrvalé deficitní situaci veřejných rozpočtů a dlouhodobý proces zadlužování (Alesina, Perotti, 1995).

1.2. Příjmy

Z pohledu ekonomické teorie je pro ekonomiku podstatné nejen kolik činí státní příjmy, ale i v jaké struktuře jsou tyto peníze vybírány. Negativnímu vlivu zdanění na ekonomický růst se pak detailněji věnují např. (Lee, Gordon, 2005). Nastavením daní má vláda nad výší příjmů relativně dobrou kontrolu, obzvláště v delším období. V krátkém období jsou výsledné hodnoty jednotlivých let závislé na aktuálním výkonu ekonomiky.

Na Grafu č. **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.** se jasně ukazuje jeden ze zásadních rozdílů mezi českou a rakouskou ekonomikou – rakouský stát je větší, tedy do jeho kompetencí spadá k přerozdělení výrazně více prostředků. Za sledované období tam příjmy dosáhly maxima 51,4 % HDP a nikdy neklesly pod 47,9 %, což je minimum z roku 2006. Úroveň vládních příjmů v ČR byla ve sledovaném období stabilní méně a prvních pět let nepřetržitě rostla. Ve zbytku období pak na příjmy silně působily na české poměry nevídaně vysoké hodnoty ročního růstu HDP, kterým se země v období 2004–2007 těšila.

Graf č. 1: Příjmy sektoru vládních institucí (% HDP)

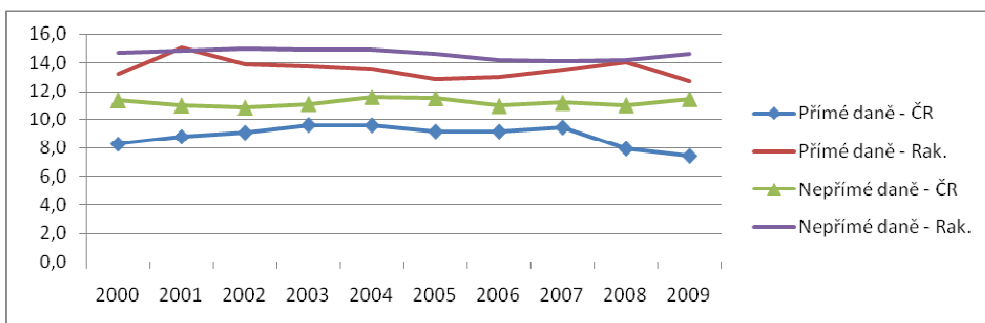
Zdroj: ČSÚ, Stat. Austria

Jak jsme zmínili dříve, velkou roli hraje nejen výše, ale i nastavení daní. Jelikož je pro další ekonomický růst silně potřebná akumulace kapitálu, je vhodné taková nastavení, které k tomuto cíli směřuje. Tedy takové, které nepřesouvá rovnováhu od úspor ke spotřebě, což je přesně negativní vliv přímých daní.⁷ Zatímco nepřímé daně, tedy

⁷ Přímé daně jsou daně placené předem známým poplatníkem přímo státu (daně z příjmu, majetkové daně). Daně nepřímé pak bývají vybírané přes prostředníka a jejich plátce není předem znám.

například daň z přidané hodnoty, nijak nenarušují rozhodování spotřebitele mezi současnou a budoucí spotřebou, tak přímé daně působí dvojí zdanění a tuto rovnováhu narušují (Sandmo, 1985). Když se ekonomické subjekty rozhodují o svém již zdaněném disponibilním důchodu, tak je spoření díky přímým daním oproti okamžité spotřebě znevýhodněno, a to bez ohledu na to, zda se toto projeví pouze zdaněním úroků či složitěji v rámci procesu využívání úspor v podobě investiční aktivity. U nepřímých daní existuje potom riziko jiné, jelikož nebývají veřejností vnímány jako daně, ale jako přirozená součást ceny, jsou politicky lákavé a vedou k rozpínání státu. Právě z důvodu hrozby tohoto jevu jsou např. v USA ceny uváděny bez daně z přidané hodnoty. I přes posledně zmíněné však považujeme nepřímé daně za výrazně vhodnější než daně přímé.

Graf č. 2: Přímé a nepřímé daně (% HDP)

Zdroj: Ameco, Worldbank

Z pohledu složení daní (Graf č. 2) má Česká republika nastavení citelně vhodnější, protože přímé daně tvoří značně menší podíl.⁸ Rakousko nejenže má vyšší obě sazby daně, což souvisí do značné míry s větší mírou a navyklostí na sociální stát v posledních dekadách, ale hlavně má příjmy z obou těchto typů daní velmi si blízké. Z hlediska ekonomického růstu lze tedy tento aspekt nastavení daní v Rakousku považovat za nevhodný. V rámci širšího mezistátního srovnání však lze i české hodnoty příjmu z přímých daní považovat za vysoké. V ekonomických průzkumech jednotlivých zemí pak OECD (OECD, 2009 a 2010) shledala strukturu daní nevhodnou a oběma zemím doporučila snížit podíl přímých daní. My ještě poznamenejme, že pokles přímých daní sledovaný v závěru období u obou zemí je přímým následkem ekonomické krize a v ČR též krizí motivovaným snížením daně z příjmu v roce 2009.

⁸ Česká republika, třebaže oproti Rakousku je její podíl přímých daní na HDP nízký, má však velmi vysoké procento příjmů z přímých daní proti jí vývojem podobnějším zemím, jako je Slovensko, Maďarsko a Polsko (Zdroj: Worldbank).

Tabulka č. 1: Nejvyšší mezní sazba firemní daně (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Česká republika	31	31	31	31	28	26	24	24	21	20
Rakousko	34	34	34	34	34	25	25	25	25	25

Zdroj: Worldbank

Při pohledu na pokles nejvyšších mezních sazeb firemních daní (Tabulka č. 1:), což je ovšem celoevropský trend, si lze uvědomit příklon k nabídkové straně ekonomiky. Mimo základní trend lze vypočítat i několik dalších souvislostí. Zejména je pravděpodobné, že snížení daní v Rakousku v roce 2005 souvisí s konkurencí ze strany zemí, jež v roce 2004 nově přistoupily do Evropské unie. Dále pak lze zaznamenat, že zatímco v Rakousku, zemi s dlouhou tradicí demokracie a tržního hospodářství, došlo ke změně pouze jednou, tak v ČR se tato daňová sazba měnila celkem pětkrát.

Tabulka č. 2: Nejvyšší mezní sazba daně z příjmu fyzických osob (%)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Česká republika	32	32	32	32	32	15	15
Rakousko	50	50	50	50	50	50	50

Poznámka: 15 % sazba daně v ČR je od roku 2008 počítána ze superhrubé mzdy⁹, tudíž je reálně vyšší. Konkrétně by odpovídala 20,25 % původní sazby daně z příjmu fyzických osob.

Zdroj: Worldbank

Nejvyšší mezní sazby daně z příjmu fyzických osob napovídají, že Rakousko je velmi sociální stát a s výjimkou severovýchodních evropských států a několika dalších je jeho sazba nejvyšší na světě. Přesto po přihlédnutí k výši celkového zdanění mezd (Tabulka č. 3:) je zřejmé, že rozdíl je spíše v transparentnosti daňového systému, než ekonomické realitě. České udávání hodnot pomocí superhrubé mzdy je v tomto směru značně matoucí. Při zkoumání výplatní pásky sice umožňuje učinit si zcela jasnou představu o celkových daňových odvodech,¹⁰ ale

⁹ Superhrubá mzda užívaná v ČR od 1. 1. 2008 je hrubá mzda navýšená o 26 % (z hrubé mzdy) sociálního a 9 % zdravotního pojištění, která je za zaměstnance povinen odvádět zaměstnavatel. Z těchto 135 % hrubé mzdy se potom platí ona 15% sazba, čímž je občan na 20,25 % v starším způsobu udávání sazby ($135 \times 0,15 = 20,25$). Do roku 2007 se mzdová sazba pohybovala od 12 % do 32 %, v průběhu roku 2009 pak byla díky ekonomické krizi sazba superhrubé mzdy snížena na 12,5 %.

¹⁰ Z podobného důvodu jsou ceny spotřebního zboží v USA udávány vždy bez nepřímých daní. Udávání cen včetně daní má tendenci vést k automatizaci výše daní v očích společnosti, což je v liberálním prostředí považováno za nežádoucí.

sama hodnota sazby jasnější orientaci vzhledem k nenavyklosti lidí na zohledňování odvodů hrazených zaměstnavatelem neumožňuje.

Tabulka č. 3: Výše celkového zdanění mezd podle výše mzdy vzhledem k průměrné mzdě v % (2008)

	67%	100%	133%	167%
Česká republika	40,0	43,4	45,1	46,1
Rakousko	44,4	48,8	51,6	50,9

Zdroj: OECD Tax Database

Tento výčet faktorů není pochopitelně úplný. Příjmová strana fiskální politiky ovlivňuje ekonomický růst i dalšími, které je však výrazně složitější posoudit. Příkladem takových může být sama výše zdanění práce, které ovlivňuje rozhodování domácností o množství nabízené práce, stejně jako množství práce poptávané firmami. Na nabídku práce totiž zdanění působí přes substituční a důchodový efekt. Substitučním zvýšením daňové sazby znamenající pokles mzdy způsobí, že hodina volného času je nyní levnější (dalo by se za ni méně vydělat) a tudíž si lidé přejí pracovat méně. Důchodový efekt oproti tomu způsobuje, že s rostoucím zdaněním a poklesem mezd se subjekty stávají chudší a jsou proto motivovány pracovat naopak více. Který z těchto efektů převáží, nelze *a priori* říct u jednotlivců ani populace jako takové.

1.3. Výdaje a velikost státu

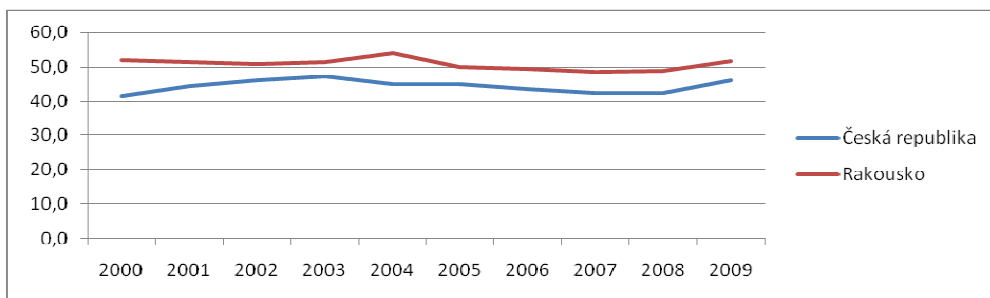
Velikost státu měřená jako podíl veřejných výdajů na HDP odráží současné preference stejně jako minulý vývoj dané země. Množství aktivit, ve kterých se stát angažuje, je v demokratických státech ovlivňováno jak občany ve volbách, tak byrokraty, kteří se snaží rozšířit své pole působnosti (Mises, 1962). Celkově je pak velikost státu převážně věcí zvyklosti a ekonomická stránka je jen jedna z mnoha možných kritérií, na základě kterých lze situace hodnotit.

Z hlediska ekonomického a konkrétně z hlediska ekonomického růstu jsou státní řešení většinou vnímána jako méně efektivní, než řešení tržní. Je to dáno především motivací a kontrolou ve státní správě, která se od přístupu sféry obchodní liší. Dalším vysvětlením pro nižší efektivitu veřejných výdajů je fakt, že pakliže se stát v dané oblasti angažoval a jeho služby byly veřejností vnímány pozitivně, lze očekávat, že své působení zde bude rozšiřovat. Tímto způsobem se státní angažovanost velmi pravděpodobně nezastaví dříve, než efektivnost jím vykládaných prostředků klesne pod úroveň využití v soukromých rukou¹¹ (Barro, 1997).

¹¹ Úspěšně vnímanými výdaji rozumíme takové, u nichž je veřejnost přesvědčena o jejich smyslu i o tom, že je stát poskytuje za cenu nepřevyšující tu, kterou by si účtoval soukromý sektor (pro pomoc sociálně slabým má stát obvykle vhodnější nástroje).

Při zvyšování vládních výdajů dochází v ekonomice k efektu vytěsnění, což znamená, že potřeba státu financovat své aktivity utlumí aktivity ostatních tržních subjektů. Toto se může dít tak, že díky zvýšeným daním domácnosti i firmy začnou šetřit ve svých výdajích, případně v případě dluhového financování povede emise dluhopisů k vzrůstu úrokové míry, která pak zmenšuje objem soukromých investic v ekonomice.¹² Studie regresivní analýzou pro země OECD (Heitger, 2001) odhalila signifikantní neefektivnost státních výdajů (s výjimkou transferů) a též vytěsňování soukromých investic do fixního kapitálu. Ve vztahu k růstu pak uvádí, že snížení role státu v ekonomice o 10 % v ukazateli vládních výdajů k HDP by v průměru zvýšilo ekonomický růst o 0,5 % ročně.¹³

Graf č. 3: Výdaje sektoru vládních institucí (% HDP)

Zdroj: ČSÚ, Stat. Austria

Při srovnání vývoje výdajů a příjmů je zřejmá vyšší volatilita ve výdajích, což je však způsobeno ukazatelem samým. Příjmy jsou díky daňovému systému navázány bezprostředně na výkon ekonomiky a proto v absolutních číslech kolísají více, avšak díky svázanosti s HDP se v ukazateli ve formě podílu příjmů na HDP zdají býti stabilnější. Podstatnou část veřejných výdajů tvoří výdaje mandatorní, které uhrazeny být musí ze zákona, a stát je proto nemůže využívat k žádné aktivní fiskální politice. Tyto výdaje jsou využity převážně na výplatu penzí, nemocenských a dluhové správy. Nejde v nich tedy nikterak škrkat při potřebě náhlých úspor. Pro příliš velký podíl těchto výdajů na výdajích celkových¹⁴ (více jak polovinu polovinu) byla ČR v roce 2006 nabádána Radou EU ke změnám ve výdajové struktuře (Mazur, 2007).

¹² Někdy se o efektu vytěsnění mluví též v případě, že stát poskytuje služby, které by jinak byly zajištěny na soukromé bázi.

¹³ Ilustrativně autor dokládá možnost takové změny na Irsku v polovině osmdesátých let, které podíl vládních výdajů k HDP snížilo o 13,4 % (z 51 %) a následně se stalo na dlouhou dobu nejrychleji rostoucí ekonomikou OECD.

¹⁴ V roce 2006 dosáhly mandatorní výdaje v ČR 51,26 % všech výdajů a spolu s quasi mandatorními, což jsou výdaje, jejichž uhrazení nestanovuje konkrétně žádný zákon, ale které jsou nutné pro chod státních složek, pak přesáhly hranici 75 % všech výdajů.

V roce 2009 je pak na celkových vládních výdajích jasně patrný dopad celosvětové finanční krize. Vlády k této složité situaci přistupovaly odlišně, a to díky lišící se politické situaci i okolnostem. Například v otázce veřejností silně vnímaného šrotovného se česká apolitická vláda odborníků, která ve svém protikrizovém balíčku jednoznačně preferovala nabídkové stimuly, rozhodla parlamentem schválené šrotovné nezavést vůbec. Rakousko, které samo auta nevyvrábí, šrotovné na podporu pracovních míst v dodavatelské části automobilového průmyslu zavedlo, i když jen s prostředky dostačujícími pro 30 tis. vozidel. Narozdíl od České republiky bylo Rakousko též nuceno sanovat zasažené banky, avšak i tak dokázalo nakonec oproti předchozímu roku zvýšit podíl výdajů na HDP pouze o 2,8 % oproti 3,6 % českým. To vzhledem k vyššímu propadu HDP v ČR odpovídá reálnému vzrůstu výdajů o 3,8 % v ČR a o 1,8 % v Rakousku. Celkově za povšimnutí stojí, že obě země zaznamenaly nevýrazný pokles příjmů ku HDP (vždy klesalo obojí) a výraznější nárůst výdajů, který je vzhledem k povaze vývoje mandatorních výdajů v ekonomické krizi zcela očekávatelný.

Podíváme-li se na velikost výdajů na rozvoj lidského kapitálu, jasně uvidíme rozdílnost zaměření obou zemí. Vyšší výdaje neznamenají sice nutně vyšší kvalitu poskytovaných služeb, přesto jsou však rozdíly dostatečně vypovídající. I po zohlednění rozdílnosti cenových hladin je navíc reálný rakouský HDP na hlavu přibližně 1,6násobně vyšší¹⁵ než český, což je ještě podtrženo skutečností, že i podílově Rakousko dává na rozvoj lidského kapitálu ve všech oblastech v celém sledovaném období více.

Tabulka č. 4: Výdaje sektoru vládních institucí dle účelu v ČR (% HDP)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
zdravotnictví	5,7	6,0	6,2	6,4	7,3	7,2	7,2	7,1	7,2
vzdělání	4,1	4,4	5,2	5,2	4,8	4,8	4,9	4,7	4,7
sociální zabezpečení	13,4	13,3	14,6	14,4	13,0	12,8	12,7	12,9	12,9

Zdroj: OECD

Obzvláště nápadný je pak rozdíl v oblasti sociálního zabezpečení, největší část tohoto rozdílu tvoří velmi šetrný rakouský systém starobních důchodů. Ten si v roce 2009 vyžádal jen pro sebe 12,6 % HDP oproti 7,3 % českým (i to je však nad průměrem zemí OECD, který je 7,2 %). Rozdíl zde nevzniká ve věku odchodu do důchodu ani v průměrné délce života, nýbrž ve výši vyplácené částky, ta činí v ČR průměrně 49,7 % předchozího příjmu daného člověka, kdežto

¹⁵ V roce 2009 byl rakouský HDP na hlavu podle parity kupní síly 38.839 USD a český 24.093 USD, což znamená, že rakouský byl 1,61násobně vyšší.

v Rakousku celých 80,1 % (což je po Itálii druhá nejvyšší hodnota vysoko převyšující průměr OECD, jenž činí 59,0 %).¹⁶

Tabulka č. 5: Výdaje sektoru vládních institucí dle účelu v Rakousku (% HDP)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
zdravotnictví	8,2	6,9	7,0	7,4	7,3	7,3	7,5	7,6	7,7
vzdělání	5,9	5,9	5,9	6,0	5,8	5,8	5,3	5,2	5,3
sociální zabezpečení	21,1	21,0	21,2	21,4	21,0	20,7	20,3	20,0	20,0

Zdroj: OECD

Výdaje na vzdělání jakožto přímé výdaje na rozvoj lidského kapitálu vnímáme z pohledu ekonomického růstu jako důležitější. Tyto výdaje nepřinášejí okamžitý efekt, avšak v dlouhém období se od nich očekává zvýšení produktivity práce a pozitivní vliv na technologický pokrok. Při mezinárodním srovnání je i zde třeba nezapomínat, že roli hraje kvalita vzdělání a ne náklady na něj. Taktéž se ukazuje (Bils, Klenow, 2000), že kauzalita mezi vzděláním je zásadním způsobem silnější od růstu k délce vzdělávání (měřeno v letech), než je tomu naopak. Dá se tedy říci, že dostupná data podporují tezi, že ve vyspělejších zemích se standardem stává delší školní docházka a ne, že prodloužení školní docházky (samo o sobě značně nákladné) zvyšuje ekonomický růst. Z dat poskytovaných Worldbank je zřejmé, že rozložením výdajů na primární, sekundární a terciální část jsou si země velmi podobné s tím, že Rakousko dává více na vysokoškolské vzdělání, např. v roce 2005 to bylo 27,3 %, oproti 21,0 % vydávaným v ČR.¹⁷ Rozdíl je ale v celkové výši prostředků vydávaných na vzdělání, a to i jako jejich podílu na HDP; v ČR je tento podíl stále nižší, ale rozdíl se snižuje. Ještě markantněji jsou tyto rozdíl vidět v přepočtu na výdaje na jednoho vysokoškolského studenta coby část HDP na osobu dané země. V takovémto vyjádření pak Česká republika vydává pouze 27,2 % oproti 50,0 % vydávaných v Rakousku. S přihlédnutím k tomu, že v absolutních číslech je tento propad ještě zásadně vyšší, shledáváme, že výdaje na vzdělání jsou v ČR patrně nižší, než je žádoucí.

Třebaže tvorba hrubého fixního kapitálu je jedním z hlavních prvků, který má při snaze o zvýšení růstového potenciálu své země fiskální politika na zřeteli, nelze její úspěšnost podle něj korektně hodnotit. Fiskální politika je totiž jeden z mnoha faktorů, který tuto tvorbu ovlivňuje, a jak ukázala nedávná ekonomická krize, tak zdaleka ne ten nejsilnější.

¹⁶ Data převzata z Pensions at Glance: Austria (OECD, 2009) a Pensions at Glance: Czech Republic (OECD, 2009).

¹⁷ Na základní vzdělání jde v České republice zhruba 17 %, v Rakousku 19 %, střední je pak s hodnotami přes 45 % v obou zemích nejnákladnější částí.

Tabulka č. 6: Tvorba hrubého fixního kapitálu (% HDP)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Česká republika	3,6	3,5	3,9	4,5	4,8	4,9	5,0	4,7	4,9	5,4
Rakousko	1,5	1,2	1,3	1,2	1,1	1,1	1,1	1,0	1,1	1,1

Pozn.: Údaje pro rok 2009 pro ČR jsou předběžné.

Zdroj: Ameco, vlastní výpočty

Jak ukazuje Tabulka č. 6., tak v České republice připadá každoročně na tvorbu hrubého fixního kapitálu výrazně více než v sousedním Rakousku.

Tabulka č. 7: Tempo růstu tvorby hrubého fixního kapitálu (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Česká republika	5,1	6,6	5,1	0,4	3,9	1,8	6,0	10,8	-1,5	-8,3
Rakousko	5,5	-1,7	-4,4	4,7	0,7	2,4	2,6	4,7	1,8	-1,9

Pozn.: Údaje pro rok 2009 pro ČR jsou předběžné.

Zdroj: Ameco, MF ČR, Stat. Aust., vlastní výpočty

Je třeba mít na paměti, že tabulka ukazuje tempo růstu, přičemž z nižších hodnot podílu hrubého fixního kapitálu na HDP se pochopitelně roste snáze. Podle dubnové Makroekonomické predikce (MF ČR, 2010) bude prvním čtvrtletím, ve kterém bude ČR hluboce zasažená krizí opět v černých číslech již první kvartál roku 2011.

1.4. Rovnováha veřejných financí

Setrvalé generování deficitů navzdory fázi ekonomického cyklu je v moderní ekonomické teorii brán jako věc převážně politická a umožnění tohoto chování bývá vysvětlováno především pomocí tzv. fiskální iluze. Tedy přeceňování současných výhod zadlužování, jako jsou třeba transfery, a nedocení následných nákladů dluhové služby a povinnosti dluh splatit. Tato vlastnost voličů politiky silně stimuluje k zadlužování se v časech ekonomických recesí, ale nemotivuje vytvářet primární přebytky v konjunkturách. Taktéž kritérium Paktu stability, tedy 3% povolený deficit bez ohledu na ekonomickou situaci, má za následek nevhodné politické chování, kdy se z této hodnoty zřejmě pozvolna stala v mnoha zemích politicky cílená hodnota deficitu nejen v letech špatných,¹⁸ ale i v letech, kdy by se podle teorie cyklicky vyrovnaných deficitů měl stát oddlužovat.

Standardním dnešním přístupem je financovat deficit pomocí emise státních dluhopisů, toto aspoň částečně omezuje politický aparát v nadměrném utrácení především tím, že trhy by přílišné množství

¹⁸ V čase recesí lze navíc po reformě Paktu stability z roku 2005 výše zmíněné hodnoty s ohledem na cyklicky očištěný deficit, výši dluhu či šanci, že současný deficit je způsoben výdaji, které zvýší produktivitu v následujícím období, dokonce překročit.

státních dluhopisů již neakceptovaly, anebo jen za velmi vysoký úrok, což je snad nevýhodnost, která by stát od tohoto kroku odradila (Revenda, 2001). Podle studie zaměřené na dopady formy státu na prováděnou fiskální politiku (Dillinger, 2007) to však byla právě Česká republika, která měla nejnižší regulační překážky vydávání nových dluhopisů.

Ve článku (Sargent, Wallace, 1981) zaměřeném na omezenou schopnost monetární politiky kontrolovat inflaci v situaci, kdy fiskální politika generuje deficity, autoři uvádějí, že dlouhodobé dluhové financování je horší než financování emisí. K inflaci kromě samotného zvyšování množství finančních aktiv v oběhu povede především proto, že v konečném důsledku nebude vláda naakumulovaný dluh schopna splácet a danou situaci bude muset řešit emisí peněz. Tento pohled není vzhledem k soudobé pozici a samostatnosti centrálních bank aktuální, nicméně inflační tlaky působené přílišným utrácením na dluh, které tlačí na vzrůst cen a zvyšují množství finančních aktiv v oběhu, zůstávají reálné.

Další možné vnímání zadlužování se je jako důsledek formy vládnutí (Neck, Getzner, 2001). Například v případě koaliční vlády dochází vlivem snahy každé z vládních stran uspokojit své voliče k "válce do vyčerpání".¹⁹ V případě vlády jedné strany čelící silné opozici se pak očekává, že tato nebude ochotna činit razantní úsporná opatření, protože by se potom stala jediným terčem nevole vyvolané takovými opatřeními. V případě Rakouska, na které se studie empiricky zaměřila, však autoři zjistili, že vyšší deficity jsou za doby vlády jedné strany. Dále že i jen účast Sociální demokracie ve vládě lehce zvyšuje primární deficity, takže i ideologie patrně hraje svou roli.

V Rakousku od šedesátých let platilo, že stát vytváří vyšší primární deficity v situaci, kdy je podíl celkového dluhu na HDP nízký. Tento jev byl po ropném šoku v roce 1975 oslaben, přesto však se tento jev prosazoval nadále, i když později vyšší roli v ovlivňování primárního deficitu převzala míra nezaměstnanosti, na kterou následné deficity byly velmi citlivé. V devadesátých letech tak zvýšení nezaměstnanosti o jedno procento znamenalo vyšší primární deficit (nižší přebytek) o 0,82 %²⁰ (Neck, Getzner, 2001). Nicméně psychický faktor nízkého celkového zadlužení působící na ochotu vlády vytvářet vyšší deficity považujeme za klíčový i pro situaci v České republice. Ta svou úroveň deficitů při úrovni celkového dluhu pod 35 % jasně připomínala chování Rakouska před třemi dekadami.

¹⁹ Angl. „war of attrition“.

²⁰ Autoři sledují primárně dopad politických rozhodnutí navazujících na úroveň nezaměstnanosti. Je zřejmé, že sama nezaměstnanost nižším příjmem z daní a vyššími transfery působí na prohloubení deficitů.

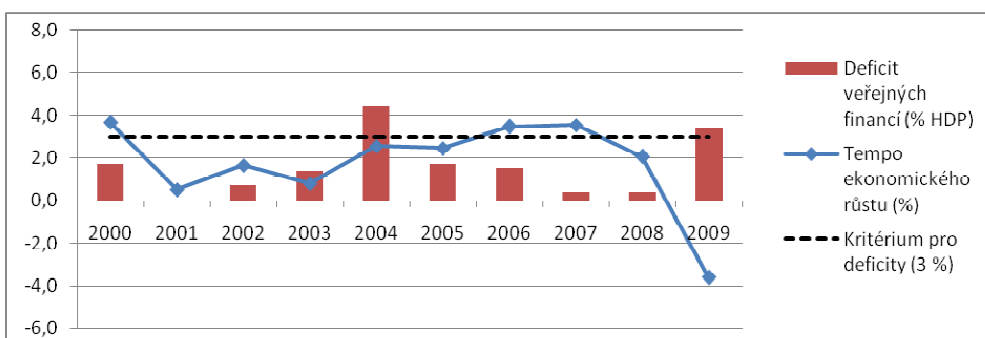
Graf č. 4: Tempo ekonomického růstu a deficitů v České republice

Zdroj: ČSÚ

Při srovnání vývoje růstu ekonomiky a deficitů veřejných financí, jak jsou patrné z Graf č. 4: a Graf č. 5: , si lze povšimnout několika zásadních rozdílů. V první řadě v první části sledovaného období Česká republika vytvářela značné deficity, jimž učinil přítrž až vstup ČR do EU v roce 2004.²¹ Další přímo alarmující skutečností jsou deficity z let 2005 a 2006, kdy se země těšila bezprecedentnímu a neočekávanému ekonomickému růstu, a i přesto nejenže země nevytvářela přebytky, ale deficity byly vzhledem ke kritériu 3 % vysoké. Toto období se vykazuje silnou rozpočtovou nekázní (Mazur, 2007). Rakousko oproti tomu po celé sledované období s výjimkou roku 2004 a krizového 2009 má deficity nízké, třebaže ani jemu se za celé období nepodařilo hospodařit s přebytkem. Z pohledu na tempa růstu je zřejmé, že cykly obou ekonomik jsou citelně sladěné, avšak ČR je po všech stránkách více volatilní.

Graf č. 5: Tempo ekonomického růstu a deficitů v Rakousku

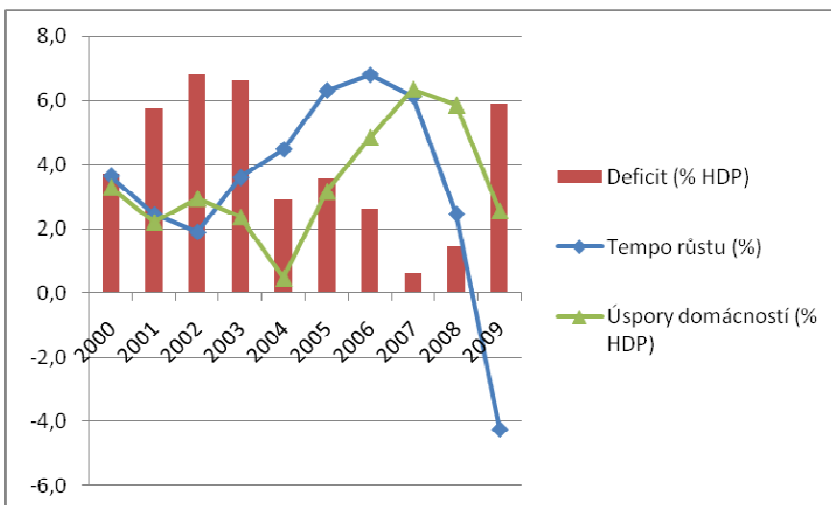

²¹ S Českou republikou zahájila Komise EU na základě předběžných odhadů deficitů roku 2004, které ukazovaly neopětovné překročení kritéria, proceduru při nadměrném schodku veřejných financí. Tato procedura byla po čtyřech letech pro ČR úspěšně ukončena.

Zdroj: Worldbank, Stat. Austria

Z pohledu fiskální politiky jsou deficity podstatné především z titulu svého tlaku na úrokovou míru. Jsou v tomto pohledu pouze jedním z mnoha faktorů, který ovlivňuje ekonomickou realitu, podle níž posléze centrální banky úrokové míry nastavují. Proto jistě nelze úspěšnost fiskální politiky v tomto směru hodnotit ze samotných úrokových měr. V úvodu jsme zmínili, že může nastat Barro-Ricardův efekt, který by tento jev eliminoval. Z dat je však zřejmé, že v daném období k tomuto ani v jedné ze sledovaných zemí nedochází. Místo toho, aby s rostoucím deficitem v ČR lidé zvýšili své úspory, aby pak měli na vyšší daně, které bude stát vybírat, prosazuje se téměř čistě opačný jev. Úspory spíše s ročním zpožděním kopírují vývoj ekonomického růstu, čímž popírají další známý ekonomický koncept, tzv. paradox úspor.²² Obdobně se vývoj úspor vymyká předchozímu období 1995-2004, kdy byly úspory silně negativně korelovány s nezaměstnaností (ČSU, 2005). V Rakousku s jeho nízkými a kromě roku 2004 stabilními hodnotami deficitu není potom žádný důvod Barro-Ricardův efekt hledat, protože pro něj nenastal vhodný podnět.

Graf č. 6: Deficit veřejných financí a úspory domácností v ČR

Zdroj: OECD, ČSÚ

²² Paradox úspor (angl. Paradox of Thrift) je znám od 18. století z díla Bernarda Mandevila a později jej proslavil J. M. Keynes. Říká, že lidé v dobách recese místo rozpouštění úspor naopak spoří více. Je to dáno tím, že nejistota budoucího vývoje překonává snahu vyhlazovat spotřebu v čase.

1.5. Dluh

Velikost veřejného dluhu je závislá na primárních deficitech či přebytcích minulých let²³ a na dluhové službě, kterou je zadlužený stát povinen hradit. Svou podstatou tak tedy vychází z jednotlivých předchozích let, ale svou výší hraje roli i jako zcela samostatná a podstatná kategorie, kterou se budeme v této části dále zabývat. Velikost dluhu neposuzujeme v absolutních číslech, užívaným ukazatelem zde je podíl veřejného dluhu na HDP a jeho referenční hodnota 60 % určená Paktem stability a růstu.

Ekonomicky nejzajímavější je pak otázka, jaký je vliv zadlužení státu na ekonomický růst. Jako nejzávažnější rizika zadlužování se jsou brány inflace, pokles investic zapříčiněný růstem úrokových sazeb a tím i zpomalení růstu. Za základní pravidlo kumulovaných deficitů, tedy narůstajícího dluhu, lze brát tezi, že pakliže nejsou primární deficity financovány primárními přebytky v budoucnu, povedou nutně k inflaci či dokonce bankrotu (Burnside, 2005).

Při zkoumání vlivu výše dluhu na vyspělé evropské ekonomiky zemí EU pomocí Grangerovy kauzality²⁴ se ukazuje, že dluh působí silný vytěšňovací efekt na soukromé investice v krátkém i dlouhém období, třebaže v krátkém období lehce stimuluje růst. Dále, že hodnoty investic ani růstu nepůsobí na dluh signifikantně. Nejpodstatnějším a očekávaným zjištěním studie (Taghavi, 2000) je vliv dluhu na inflaci, který není jasný v krátkém období, zato je silný a jednoznačný v období dlouhém.

Ve velmi rozsáhlé studii (Reinhart, Rogoff, 2010) na vztah růstu a dluhu autoři ukazují, že existuje bod zlomu, od kterého je dluh důležitým faktorem, který citelně zpomaluje tempo růstu. Pro vyspělé ekonomiky tento práh umísťují na 90 % HDP, pro ekonomiky rozvojových zemí je to pak okolo 60 % HDP a zmíněné zpomalení růstu dosahuje v mediánu zemí 1 %. U inflace potom pro vyspělé ekonomiky a hodnoty pod 90 % HDP nenacházejí signifikantní vliv.²⁵ V podobném smyslu se ke vztahu dluhu a růstu vyjadřují ekonomové Mezinárodního měnového fondu (Pattillo, Poirson, Ricci, 2002), kteří uvádějí, že vyšší hodnoty dluhu vůči HDP zpomalují ekonomický růst o 0,5 % až 1 %, přičemž hodnoty, kdy se toto zpomalování začne

²³ Tedy na prostých rozdílech příjmů a výdajů všech státních složek.

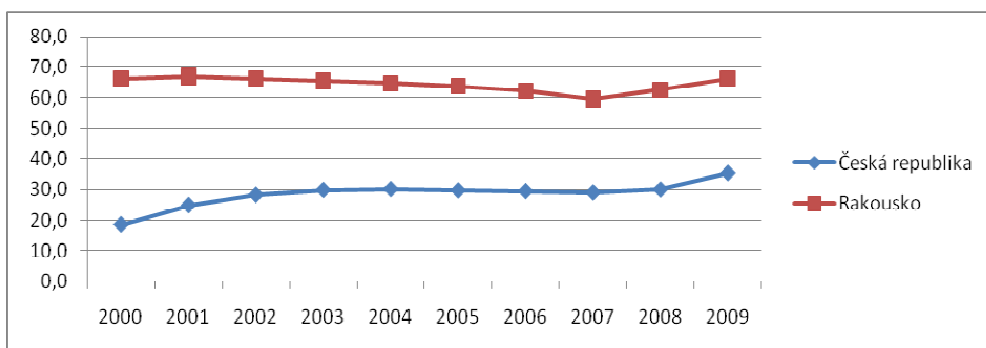
²⁴ Jde o koncept, který (třebaže ne dokonale) umožňuje odhalit v datech kauzální vztahy. Princip spočívá v tom, že jestliže nám znalost současné hodnoty první veličiny pomáhá zpřesnit odhad reálného vývoje veličiny druhé do budoucna (je třeba ověřit na datech), tak se zde jedná o kauzální vztah. Pochopitelně ani tento přístup není schopen odhalit stav, kdy jsou současné hodnoty první a budoucí hodnoty druhé sledované veličiny obě ovlivňovány neznámou třetí veličinou.

²⁵ U rozvojových zemí je tento vliv ale značný.

projevovat, závisí na vyspělosti daných zemí, u vyspělejších zemí tomu bývá později.

Oproti narůstání podílu veřejného dluhu k HDP pak působí dva efekty. První je efekt inflační, který obsahuje klasický vliv inflace, tedy snižování reálné hodnoty nominálně vedených dluhů. Nepovažujeme za nutné zdůrazňovat, že toto není nikterak žádoucí cesta ani pro zbavení se dluhu denominovaného ve vlastní měně, přičemž od dluhu denominovaného v cizí měně za normálních okolností a volného směnného kurzu nepomůže vůbec. Druhý vlivný efekt je efekt růstový, který prakticky říká, že pokud bude stát schopen platit dluhovou službu, dále se nezadlužovat a přitom dosahovat kladného ekonomického růstu, tak se postupně dluh měřený podílem k HDP v růstu utopí.²⁶ Jinými slovy třebaže se jistina nezmenší, tak při přibližném udržování její výše a růstu HDP se prostě podíl dluhu na HDP bude snižovat.

Graf č. 7: Veřejný dluh (% HDP)

Zdroj: Ameco

Při pohledu na vývoj veřejného dluhu srovnávaných zemí je zřejmé, že právě zde je základní rozdíl v možnostech i využívání fiskální politiky. Zatímco Česká republika začínala období s 18,5 % a končila s výrazně vyššími 35,4 %, tak Rakousko rok 2009 uzavíralo přesně hodnotou dluhu z roku 2000, tedy 66,5 %²⁷. Rakousko se v roce 2001 zavázalo Komisi EU k postupnému snižování dluhu (Neck, Getzner, 2001), což se mu po většinu sledovaného období dařilo, kdežto jedinou starostí ČR byla výše deficitů. České republice se sice podařilo deficit zkrátit, ale až v po několika letech vedené procedury s Komisí EU. Zatímco Rakousko se svou situací snažilo řešit zodpovědně a z celého období

²⁶ Vliv jednotlivých efektů lze jednoduše ukázat i početně za předpokladu, kdy dochází pouze k inflaci nebo pouze k růstu, pakliže nastávají tyto jevy současně, tak již nejsou jednotlivé vlivy matematicky snadně určitelné (Burnside, 2005).

²⁷ Podle předběžných odhadů si v roce 2010 obě země pohorší o něco málo přes 5 %.

je zřejmá systematickosti, tak hodnotit ČR je podstatně obtížnější. Z ekonomického pohledu by se zemi, která byla na začátku sledovaného období 10 let po začátku transformace z infrastrukturně i kapitálově nevhodně a nedostatečně vybavené plánované ekonomiky, správné investice určitě vyplatily. Ovšem zadlužování v ČR nemělo svůj důvod v rozsáhlých investičních projektech, typičtější mnohdy bylo,²⁸ že vláda zvyšovala sociální dávky. Ze sledované dekády byl od roku 2000 do září 2006 předseda vlády z levicové Sociální demokracie a zadlužení státu s výjimkou roku 2009 narůstalo nejvíce právě v těchto letech, později de facto stagnovalo. Je tedy možné usuzovat, že levicová ideologie spolu s nízkým celkovým zadlužením v porovnání s ostatními evropskými zeměmi byly faktory, díky kterým byly deficity na počátku sledovaného období obzvláště vysoké.

Tabulka č. 8: Implicitní úroková míra dluhu (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Česká republika	5,4	5,9	5,2	4,3	4,3	4,1	4,1	4,3	4,0	4,4
Rakousko	5,4	5,2	4,8	4,5	4,5	4,7	4,5	4,7	4,4	4,2

Pozn.: Jedná se o jednoduchý procentuální podíl celkových placených úroků daného roku a celkového veřejného dluhu roku předešlého.

Zdroj: Ameco

Ze srovnání implicitních úrokových měr v Tabulka č. 8: je zřejmé, že se pro obě ekonomiky de facto neliší. To je s odhlédnutím od celkové výše zadlužení možné interpretovat tak, že vlády obou zemí jsou stejně důvěryhodné a schopné udat své dluhopisy. Druhou nabízející se možností potom je, že ČR je stále vnímána jako méně důvěryhodná země, avšak díky nižšímu celkovému dluhu a díky legislativě²⁹ je v mnohem výhodnější pozici pro emisi dluhopisů. Po vzájemném vyrušení těchto protichůdných efektů lze potom dosáhnout natolik podobných výsledků, jak u implicitní úrokové sazby sledujeme.

Podívejme se nyní na jednu z možných interpretací podstaty relativně velkého ekonomického růstu v ČR během poslední dekády v porovnání s Rakouskem, stabilní zemí staré zemí západní Evropy.

Když se vláda zadluží a dané prostředky utratí, tak jejími nákupy vzroste HDP bez ohledu na to, jestli vládní nákupy byly smysluplné či nikoli a jak byly drahé, resp. nakolik se zvýšenou vládní poptávkou zvýšila jejich cena. Aby toto fungovalo beze zbytku a zadlužení se rovnalo indukovanému růstu, musel by však multiplikátor vládních výdajů být roven právě jedné. V realitě záleží na tom, jak produktivní

²⁸ Příkladem může být volební rok 2006.

²⁹ Legislativní normy mohou nařídít finančním ústavům držet státní dluhopisy ve svém portfoliu, což značně zjednoduší jejich prodej. Tohoto nástroje se v ČR hojně využívá.

jsou vládní výdaje a jak moc soukromých investic a výdajů tyto výdaje vytlačí (v optimistickém případě stimulují). To znamená například zadlužit se v zahraničí a tím pádem neovlivňovat domácí úrokovou míru. Ta však byla v krizích držena v evropskou i českou národní bankou velmi nízko, proto je toto dobře přípustné. Otázka multiplikátoru je v současné době vzhledem k nevídaným fiskálním stimulům, kterými vlády největších světových ekonomik čelily krizi, značně živá. Bohužel zájem o ni nepřinesl jednotnost v názorech a tak ekonomové příklánějící se k aktivní roli vlády například udávají, že hodnoty multiplikátorů jsou sice v čase velmi nestabilní, nicméně že záchranný vládní balíček musí být velký a přinese mnoho pracovních míst (Romer, Bernstein, 2009). Ekonomové skeptičtější k moci státu pak uvádějí, že hodnota multiplikátoru je i první rok stimulu jen o málo vyšší než jedna (šestkrát méně, než udává předchozí studie), což je dáno značným efektem vytěsnění, a v následujících letech se pak hodnota multiplikátoru dokonce dostává do záporných čísel. Tedy čím více peněz vláda na záchranu ekonomiky utratí, tím hůře se ekonomice povede (Cogan, Cwik, Taylor, Wieland, 2009). Jelikož se srovnávané země strukturálně značně liší a početně značně náročné odhady hodnot multiplikátoru pro ně nebyly publikovány, podříme silný předpoklad o jednotkovém multiplikátoru a podíváme se, do jaké míry by růst ve sledovaných ekonomikách byl tažen tržně a do jaké míry by byl pouze výsledkem státní rozpínavosti a státního směřování ekonomiky.

Pro tyto účely budeme pracovat s očištěnými tempy růstu, tedy s hodnotou, která vznikne odečtením deficitu od ekonomického růstu.³⁰ Při tomto srovnání se ukazuje, že Česká republika zejména v počátku období na Rakousko citelně ztrácí.

Tabulka č. 9: Očištěná tempa růstu (y - def)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Česká republika	-0,1	-3,3	-4,9	-3,0	1,6	2,7	4,2	5,5	1,0	-10,1
Rakousko	2,0	0,5	0,9	-0,6	-1,9	0,8	2,0	3,1	1,6	-7,0

Zdroj: Ameco, vlastní výpočty

Když pak námi sestavený ukazatel pro dané období kumulujeme, zjistíme, že ekonomika České republiky nejenže neroste rychleji než rakouská, ale že dokonce neroste vůbec, hodnota růstu je v mínusu o 7,2 % a růst je tažený zadlužováním se vlády. Tyto trendy lze ostatně odušit i z pouhého srovnání kumulovaných ekonomických růstů zemí a růstu jejich zadlužení, kdy Rakousko kumulovaně za roky 2000–2009 rostlo o 19,7 %, oproti velmi pozitivním 40,7 % v ČR. Přičemž však

³⁰ O tomto ukazateli, jako o smysluplném vodítku pro hodnocení ekonomiky, se opakovaně vyjadřoval Tomáš Sedláček v rámci svého působení v Národní ekonomické radě vlády (NERV).

Rakousko si zachovalo stálou hodnotu dluhu k HDP, kdežto ta česká narostla z 18,5 % na 35,4 % ze značně vyššího HDP roku 2009.

Tabulka č. 10: Kumulovaná očištěná tempa růstu (y - def)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Česká republika	-0,1	-3,4	-8,1	-10,8	-9,4	-6,9	-3,1	2,3	3,3	-7,2
Rakousko	2,0	2,5	3,5	2,8	0,9	1,7	3,7	6,9	8,7	1,1

Zdroj: Ameco, vlastní výpočty

1.6. Závěr

V příspěvku jsme se snažili popsat základní kanály, jimiž fiskální politika přispívá k ekonomickému růstu a vyzdvihnout zásadní rozdíly mezi srovnávanými zeměmi. Na straně příjmů lze Rakouskou fiskální politiku označit za výrazně stabilnější a hlavně transparentnější, jelikož jí deklarované daňové sazby odpovídají skutečným odvodům. Česká pak má zase výrazně nižší podíl přímých daní, čímž je více nakloněna růstu. Dále je Rakousko zemí s výrazně vyšším podílem vládních výdajů k HDP, což ale stále nevysvětluje hluboký rozdíl podpory studentů rakouských vysokých škol. Zásadní rozdíl je ve výši deficitů, kde zejména z počátku období byly ty české velmi vysoké. Velkou roli zde může hrát skutečnost, že politici obou zemí historicky ukázali ochotu hospodařit s velkými deficity právě v období malého celkového veřejného dluhu. V samém závěru jsme se věnovali poněkud nestandardnímu srovnání pomocí tempa růstu očištěného o deficit, z tohoto srovnání vychází, že podstatnou část růstu v ČR mohla usměřňovat a de facto určovat sama vláda svým značným zadlužováním se.

POUŽITÁ LITERATURA

ALESINA, A. – PEROTTI, R. (1995): The political economy of budget deficits. IMF Staff Papers 42: 1-31.

BARRO, R. (1997): Macroeconomics, 5th ed., Cambridge, MIT Press, 1997.

BARRO, R. – SALAH-I-MARTIN, X. (2004): Economic growth. 2nd. ed. Cambridge, Mass. : MIT Press, 2004.

BILS, M. – KLENOW, P.J. (2000): Does schooling cause growth? American Economic Review. Vol. 90, No. 5 (Dec., 2000), pp. 1160-1183.

BURNISIDE, C. (2005): Fiscal sustainability in theory and practice : a handbook / edited by Craig Burnside. Washington, D.C. : World Bank, 2005. xx, 285 s.

COGAN, J. F. – CWIK, T. – TAYLOR, J.B. – WIELAND, V. (2009): New Keynesian versus Old Keynesian Government Spending Multipliers. Dostupné on-line: <http://www.volkerwieland.com/docs/CCTW%20Mar%202.pdf>

DE LA FUENTE, A. (1997): Fiscal Policy and Economic Growth in the OECD, CEPR Discussion Paper No. 1775, Center for Economic Policy Research, London

DILLINGER, W. R. (2007): Intergovernmental fiscal relations in the new EU member states : consolidating reforms. 1st. ed. World Bank, Washington, D.C., 2007. 40 s. ISBN 0821371479.

HEITGER, B. (2001): The Scope of Government and its Impact on Economic Growth in OECD Countries. Kiel Working Papers 1034, Kiel Institute for the World Economy. Dostupné on-line: <http://ideas.repec.org/p/kie/kieliw/1034.html>

LEE, Y. – GORDON, R. (2005): Tax Structure nad Economic Growth, Journal of Economic Growth, Vol. 89, pp. 1027-1043.

MAZUR, J. (2007): Stabilizační a konvergenční programy 2006/07: Dobré časy maskují rozpočtovou nekázeň. Informační studie MF ČR. Dostupné on-line: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/070925_IS_Hodnoceni_SCPs_pdf.pdf (19.4.2010).

MISES, L. von (1962): Byrokracie. Praha, Liberální institut, 2002. Český překlad: Tereza Urbanová. ISBN 8086389227.

NECK, R. – GETZNER, M. (2001): Politico-Economic Determinants of Public Debt Growth: A Case Study for Austria. Public Choice, Vol. 109, No. 3/4 (2001), pp. 243-268. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/30026353>

- OECD (2009): OECD Economic Surveys – Austria.
- OECD (2009): OECD Pensions at Glance – Austria.
- OECD (2009): OECD Pensions at Glance – Czech Republic.
- OECD (2010): OECD Economic Surveys – Czech Republic.
- PATILLO, C. – POIRSON, H. – RICCI, L. (2002): External Debt and Growth. IMF Working Paper. Dostupné on-line: <http://www.econometricsociety.org/meetings/esem02/cdrom/papers/930/external%20debt%20and%20growth.pdf>
- REINHART, C.M. – ROGOFF, S. (2010): Growth in a time of debt. NBER Working Paper No. 15639. Dostupné on-line: http://media.theolympian.com/smedia/2010/01/08/12/Hall-w15639.source.prod_affiliate.91.pdf
- REVENDA, Z. (2001): Centrální bankovníctví, Praha, 2001.
- ROMER, Ch. – BERNSTEIN, J. (2009): The Job Impact of the American Recovery and Reinvestment Plan.” January 8, 2009. Dostupné on-line: http://otrans.3cdn.net/ee40602f9a7d8172b8_ozm6bt5oi.pdf
- SANDMO, A. (1985): The Effects of Taxation on Savings and Risk Taking, In: Auerbach, Feldstein (eds.): Handbook of Public Economics: Volume 1. Oxford, Elsevier, 1985.
- SARGEANT, T.J. - WALLACE, N. (1981): Some unpleasant monetarist arithmetic. Quarterly Review, Federal Reserve Bank of Minneapolis, issue Fall. Dostupné on-line: <http://ideas.repec.org/a/fip/fedmqr/y1981ifallnv.5no.3.html>
- TAGHAVI, M. (2000): Debt, growth and inflation in large European economies: a vector auto-regression analysis. Journal of Evolutionary Economics, Volume 10, January 2000. pp. 159-173. Stable URL: <http://www.springerlink.com/content/hrq6qub7qaec3qn/>